

Éltető Andrea

SPANYOLORSZÁG VÁLASZÚTON

1. A görög válság kapcsán egyre többet hallani arról, hogy Spanyolország lehet az egyik következő „problémagóc” az eurózónán belül. Valóban, az ország most választút elé került: választania kellene egy hosszú távú gazdasági fejlődési modellt, mert az eddigi növekedés alapjai leomlottak. Spanyolország helyzete ugyanakkor más, mint Görögországé. Itt a költségvetési politika az euró bevezetése óta fegyelmezett volt. Az államháztartási hiány nagyon alacsony volt, sőt három éven át (2005–2007) még többletet is fel tudott mutatni az ország. A válság miatt azonban, illetve főleg az azt enyhítő intézkedésekre fordított kiadások következtében a költségvetési hiány igencsak megnőtt: a GDP 11,4 százaléka volt 2009-ben. Az államadósság sok más európai uniós tagállamhoz képest viszonylag alacsony, a GDP 55 százaléka, de a nem pénzügyi szektor és a lakosság eladósodottsága igen jelentős.

1.1. A válság előtti tizenöt évben a spanyol GDP átlag 3,5 százalékkal nőtt, így a gazdasági fellendülés periódusa látványos és hosszú volt. De a válság hatásaként 2009-ben a spanyol GDP történelmi mélységekbe zuhant, 3,6 százalékkal csökkent. A spanyol folyó fizetési mérleg drámaian romlott a növekedési periódusban, a hiány elérte a GDP tíz százalékát is. A hiány kialakulásában fő szerepet játszott a nagy belső kereslet miatt megnőtt importszükséglet és a sok bevándorló hazautalása. Mivel ezek az utóbbi két évben a válság miatt csökkentek, a folyó fizetési mérleg javulása figyelhető meg.

1.2. 2009 végére az Európai Unión belül amúgy is hagyományosan elég magas spanyol munkanélküliség 18 százalékra ugrott. Az állástalanság főleg a fiatalokat sújtja, körükben közel negyvenszázalékos a ráta. A munkanélküliség ilyen hirtelen és nagymértékű növekedése a spanyol munkaerőpiac sajátosságaira vezethető vissza. A munkaerő-piaci szabályozás továbbra is komplikált és merev. A munkavállalók többsége határozatlan idejű munkavállaló, akiknek a bérét az iparági és regionális szakszervezetekkel folytatott alku során alakítják ki, és ez a bér nem csökken. (A tavalyi recesszióban is háromszázalékos volt a bérnövekedés.) Ezeknek a munkavállalóknak az elbocsátása sem könnyű, a vállalatoknak jelentős összeget kell kifizetniük ilyenkor (munkaévenként 45 napi bért).

1.3. A spanyol munkaerőpiac merevsége ősi probléma. Ezért már a 90-es évek közepén bevezették a határozott idejű, fix szerződések lehetőségét. Ez népszerű lett a vállalatok körében, és a spanyol munkaerőpiac így kettészakadt: a határozatlan idejű dolgozók mellett

kialakult a munkavállalók egyharmadát kitevő, fix időre felvett, könnyen elbocsátható dolgozók rétege. Köztük jelentős részben található fiatalok és bevándorlók. Ezt a réteget érintették elsősorban a válság miatti leépítések, hiszen ha a béralkukkal védett dolgozók bérei nem csökkenhetnek, akkor a „védetlen” réteg elbocsátásával tud a vállalat reagálni a válságra. A duális munkaerőpiac nem használ a termelékenység növekedésének, a rövid időre felvetteket nem képzik tovább a vállalatok, nagy a munkaerő rotációja, és a vállalaton belüli, illetve vállalatok közötti mobilitás alacsony.

1.4. A spanyol gazdaság versenyképességét csökkenti az alacsony termelékenység. Az elmúlt évtizedben a bérek töretlenül nőttek, a termelékenység viszont csökkent. Az egységnyi munkaerőköltség-mutató (ULC) növekedése a többi EU-tagállamhoz képest Spanyolországban volt a legnagyobb. A legtöbb elemző éppen ezért a munkaerőpiac flexibilizálását szorgalmazza. A kormány tervei között szerepel is a végkielégítési összeg csökkentése (munkaévenként 33 napra) és a béralkurendszer reformja. Mindez azonban jelentős ellenállásba ütközik, és a kormány szándékai sem tűnnek túl határozottnak.

1.5. A munkaerőpiacon fontos tényezővé váltak a bevándorlók. 2000 és 2008 között több mint négy millió ember érkezett Spanyolországba. Ezek elsősorban 16 és 44 év közötti munkaképes fiatalok. A 2000 óta teremtett munkahelyek mintegy felét külföldiek töltötték be, így nem csoda, hogy nyolc év alatt egyről 14,8 százalékra emelkedett a súlyuk a foglalkoztatottak körében. A bevándorlók tömege jótékony hatással volt a munkanélküliségre, és a munkaerőpiac szerkezeti problémáira. A magas munkanélküliség mellett ugyanis mindig voltak olyan állások, amikre nehéz volt spanyol munkaerőt találni, és ezeket a bevándorlók betöltötték. A foglalkoztatottság növekedésével nőttek a kormány adóbevételei is. A legtöbb bevándorló 2005-ben és 2007-ben érkezett jogi szabályozási változás, illetve Románia és Bulgária EU-tagsága miatt. Ma már a román bevándorlók teszik ki a legnagyobb külföldi rezidens népcsoportot Spanyolországban.

2. Az egyik legfőbb gazdaságszerkezeti átalakulás Spanyolországban az elmúlt évtizedben az volt, hogy tovább csökkent az ipar és a mezőgazdaság súlya, s ezzel párhuzamosan nőtt a szolgáltatások és az építőipar jelentősége. 1998-ban a foglalkoztatottak 9,8 százaléka dolgozott az építőiparban, 2007-ben pedig már 13 százaléka. Az ingatlanszektor és az építőipar szárnyalt, a telkek felértékelődtek. Számos nagyberuházás, „megaprojekt” jött létre, és rengeteg új lakás épült. Erre az adott alapot, hogy a bevándorlók tömege miatt megnőtt a kereslet a lakások iránt. A lakásárak tíz év alatt meg is duplázódtak. Volt olyan időszak (pl. a 2006-os év), amikor a 45 milliós Spanyolországban több lakás épült, mint a 200 milliós lakost jelentő Franciaországban, Németországban és Olaszországban együttvéve.

2.1. A bankok olcsó hiteleket kínáltak, ezért a lakosság körében megnőtt a sajátlakás-vásárlások száma, a bérelt lakások vásárlásának rovására (ez utóbbiak aránya csak 11,5

százalékot tesz ki). Ennek következtében viszont a lakosság eladósodása is erősen megnőtt. A válság miatt azonban az olcsó hitelek megszűntek, és több mint egymillió lakás maradt eladatlanul az országban.

2.2. A spanyol bankrendszer egyébként meglehetősen koncentrált. Két spanyol óriásbank, a Banco Santander és a BBVA világszerte is vezető szerepet játszik, és a takarékszövetkezetek közül is a La Caixa és a Caja Madrid messze a legjelentősebb. Az univerzális spanyol bankok hagyományosan összefonódtak a vállalatokkal, tulajdoni részesedés, hitelek, exportfinanszírozás révén, és jelentős súlyuk van az ingatlanszektorban, az építőiparban is. A nagybankok épségben vészelték át a pénzügyi válságot, de a kisebb takarékpénztárak bajba kerültek. (2009 márciusában például egy meghiúsult fúzió után a spanyol központi bank kénytelen volt átvenni a Caja Castilla-La Mancha irányítását.)

2.3. Több tényező járult tehát hozzá a hatalmas építőipari buborék kialakulásához: az alacsony kamatlábak, a népesség nagymértékű növekedése (bevándorlók), adópolitika (kedvezmények a lakásvásárlásra), a külföldiek üdülő vásárlása, az ingatlan mint megtakarítási forma elterjedése. A buborék veszélyeire már évekkel ezelőtt figyelmeztettek közgazdászok, elemzők, mégsem történtek intézkedések a megakadályozására. Ennek oka az, hogy az építőipar munkahelyeket teremt, ami fontos a hagyományosan magas munkanélküliséggel küzdő országnak, továbbá a lakások értékének növekedése fontos a tulajdonos lakosság (a szavazók!) számára. Ezen felül az építőipari és ingatlanboom jelentős központi bevételeket hozott, nemzeti, regionális és önkormányzati szinten.

3. Az állami kilábalási stratégia része többek között a nyugdíjrendszer reformja (a nyugdíjkorhatár megemlése 65-ről 67 évre), a munkaerőpiac reformja, az Állami Hitelintézet átszervezése. 2010. júliustól emelkedik az áfa kulcsa is (az általános kulcs 16-ról 18 százalékra, a kedvezményes pedig hétről nyolc százalékra). Európai uniós viszonylatban a spanyol áfakulcsok amúgy sem magasak. Túl nagy viszont a kedvezményes áfás termékek köre, ami jelentős súlyt tesz ki a fogyasztói kosárban is. Így az adóemelésből származó bevételhez nem szabad túlzott várakozásokat fűzni.

3.1. Április elején ismertette a kormány a különleges infrastruktúra tervet, ami végül 17 milliárd euróba fog kerülni az államnak, de csak 2014-től kezdődik az elkészült projektek megtérítése. Az összeg hetven százalékát a vasútfejlesztésre fordítják, a többit autópálya-építésre és -javításra.

3.2. A spanyol kormány a válságból való kilábalásra megalkotta A fenntartható gazdaság törvényét (Ley de Economía Sostenible), ami a központi kilábalási stratégia fő eleme. A tervek megvalósításához két pénzügyi alapot hozott létre: a Fenntartható Gazdasági Alapot, ami 2011-ig 20 milliárd euróval rendelkezik, az Állami Hitelintézet kezelésében és fele részben pénzügyi intézetek finanszírozásában (befektetési projektek), és a Helyi

Fenntarthatósági és Munkahelyteremtő Állami Alapot, ami ötmilliárd eurót kap (helyi ipari parkok, energiamegtakarítás, egészségügyi, szociális központok stb.).

3.3. A fenntartható gazdaság törvényének főbb területei a következők:

- * A gazdasági környezet javítása
(a szabályozó szervek, tanácsok átszervezése, a pénzpiac ellenőrzésének reformja, a költségvetési fegyelem ellenőrzése, a közbeszerzések hatékonyságának javítása)
- * A versenyképesség erősítése
(a vállalat alapítás költségének és idejének csökkentése, az adminisztratív terhek csökkentése, az információs társadalom és az innováció ösztönzése, a vállalatok nemzetköziesedésének támogatása)
- * A környezet megóvása
(az energiamegtakarítás ösztönzése, a káros gázkibocsátás csökkentése)
- * Fiskális intézkedések
(ingatlanok, lakások energiamegtakarító átalakítására adókedvezmények, a lakásbérlés ösztönzésére nagyobb adókedvezmények, a vállalati K+F-tevékenységre nagyobb adókedvezmény)

Általában véve, elemzők jó irányba tett lépésnek tekintik A fenntartható gazdaság törvényét, de keveslik az intézkedéseket.

3.4. A kormánynak ezeket a lépéseket nem lesz könnyű kemény kézzel végrehajtania. 2013-ra cél az államháztartási hiány három százalékra csökkentése. Eközben a tervek szerint az államadósság a GDP 74 százalékára fog nőni. Az adósság gyors növekedése finanszírozási problémákat okoz, s ezért kellene a bevétel-növelő és a kiadáscsökkentő intézkedések. Ezzel egy időben a gazdaságot és a fogyasztást is élénkíteni kell, ami viszont a nagy munkanélküliség és a magánszféra jelentős eladósodottsága miatt nehéz. Ráadásul az áfaemelés sem ösztönzi a fogyasztást. Az állam az építőipari fellendülés korábbi bevételeire már nem számíthat, és a munkanélküliség miatt a tb-járulékok befizetése is csökken.

4. Kérdés, hogy miként lehetne hosszabb távra rendezni a spanyol gazdaság problémáit. Elméleti lehetőségként felmerülhet az is, hogy Spanyolország kilép az euróövezetből és leértékeli valutáját, így versenyképessége javul, és megindul gazdasági növekedése. Csakhogy ez a legkevésbé járható út, mert ez a súlyos presztízsveszteségen kívül komoly pénzügyi zavarokhoz vezethetne az EU-ban.

4.1. A fenntartható növekedést csak a termelékenység növelésével lehetne elérni. Ehhez mély, szerkezeti átalakítások szükségesek, például az oktatási rendszerben, a munkaerőpiacon, az egészségügyi és társadalombiztosítási rendszerben. Az oktatás reformja egy új gazdasági modell alapja lehetne, a termelékenység emelésének hosszú távú

garanciája. A spanyol oktatási rendszer régóta komoly problémákkal küzd. Az egyik ilyen a korai iskolaelhagyás; rengeteg diák nem fejezi be tanulmányait, hanem inkább munkát vállal (a múltban főleg az építőiparban vagy a turizmusban). Az adatok szerint a 18 és 24 év közöttiek közel harmada elhagyta iskoláját, ami kiugróan magas adat más tagállamokhoz képest, az uniós átlag kétszerese. Rövid távon a válság hatására ez egy kicsit javulhat, mert a megszűnt munkahelyek és álláskilátások nélkül a fiatalok inkább az oktatási rendszerben maradnak, és tanulmányaikat befejezik.

4.1.1. Spanyolország a PISA-tesztekben sem szerepel jól. Uniós szinten igen alacsony és csökkenő a legalább középfokú végzettséggel rendelkezők aránya a 20–24 évesek között (60 százalék volt 2008-ban, miközben az EU-átlag 78 százalék). Az egyetemek népszerűek, de ezzel párhuzamosan szakmunkásokból hiány alakult ki. Népeségarányosan több a spanyol egyetemista, mint Franciaországban, Németországban vagy Angliában. Az egyetemi oktatási költségei a diákoknak nem magasak, és nem függenek a szülők jövedelmi szintjétől. Az állam számára viszont a sok iskolaelhagyó miatt költséges az egyetemi oktatás. Az oktatási rendszer hatékonysági gondjait mutatja, hogy az oktatásra fordított kiadások elég magasak, a GDP 4,3 százalékát teszik ki (ez közel annyi, mint a német ráfordítás). Az ország méretéhez és jelentőségéhez képest ugyanakkor szomorú, hogy spanyol egyetem nem található a ranglisták szerinti első 200 egyetem között.

4.2. A hosszú távú gazdasági modell további alapköve az innováció lehetne. 2008-ban Spanyolország a GDP 1,35 százalékát költötte kutatásra-fejlesztésre. Az elmúlt évtizedben a kiadások jelentősen nőttek, de nem érik el még a 2010-re kitűzött kétszázalékos célt. A különböző innovációs mutatókban (pl. a szabadalmak számában) nem szerepel jól az ország. 2008-ban a kormány külön Tudományos és Innovációs Minisztériumot hozott létre, leválasztva a területet az Oktatási Minisztériumtól. A fenntartható gazdaság törvénye is tartalmaz a K+F-területet ösztönző rendelkezéseket, például a társasági adóalapból levonható innovációs kedvezmény nyolcra tizenkét százalékra emelkedik.

4.3. A harmadik fontos forrás a gazdaság fejlesztésére a nemzetköziesedés, az export és a tőke kivitel, a gazdasági nyitottság növelése és a spanyol márkák *image*-ének javítása. A spanyol kivitel hetven százalékát az EU veszi fel, és az import nagy része is innen származik. A 2000 és 2007 közötti erős gazdasági növekedési periódus az import fellendítésén keresztül a külkereskedelmi és a folyó fizetési mérleg jelentős, a GDP tíz százalékát kitevő deficitjéhez vezetett. Ezt csökkenteni lehetne egy erősebb kiviteli tevékenységgel. A spanyol kivitel legnagyobb tétele az autó, de az acél és a vegyipari, a gyógyszeripari, az élelmiszeripari, a textilipari termékek is jelentősek. Meghatározó a multinacionális vállalatok szerepe a külkereskedelemben. A *high-tech* termékek aránya viszont relatíve alacsony a spanyol feldolgozóipari kivitelben.

4.3.1. A tőkeexportban Spanyolország megerősödött, nettó tőke kivivő országgá vált. Kialakultak a spanyol multinacionális vállalatok, akik először Latin-Amerika felé mozdultak (pl. Telefónica, Repsol), de mostanában már az EU-ban is aktívak. A legnagyobb angol mobiltelefon-társaság tulajdonosa spanyol, a Banco Santander számos európai bankot vett meg, az Inditex pedig kiterjedt ruházati vállalatokkal (Zara) rendelkezik világszerte. A baj az, hogy kevesen ismerik ezeket a spanyol márkákat, külföldön még mindig általában a *fiesta és siesta* a spanyol *image*. A spanyol márkanév javításával is erősíteni lehetne az ország külpiaci pozícióit.

5. Egyre sürgetőbb tehát, hogy a spanyol gazdaság növekedését az extenzív építőipari és szolgáltatási alapokról más területekre helyezték, olyanokra amelyek hosszú távon is biztosítják a fejlődést. Ezek a területek elsősorban az oktatás és az innováció lehetnek, amik a nemzetközi szereplést is erősítik. Az egyik gond azonban az, hogy ezek az alapvető reformok rövid távon költségesek, és a jelenlegi válsághelyzet nem enged már meg sokkal több költségvetési kiadást. A másik gond pedig az, hogy a komolyabb reformok jelentős társadalmi ellenállásba ütköznek, és kérdés, hogy a spanyol kormány mennyire kész ezekkel szembenézni.

* * * * *